

**BOLALARDA IJTIMOYIY ONGNI SHAKLLANTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI
OMILLAR VA ULARNI BOSHQARISH****Sherqulov Nurali Adil o'g'li***Jizzax davlat pedagogika Universiteti**Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi**(maktabgacha ta'lim) mutaxassisligi magistranti**E-mail: nuralisherqulov29@gmail.com***MAQOLA
MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:***Received: 03.12.2025**Revised: 04.12.2025**Accepted: 05.12.2025***KALIT SO'ZLAR:***Bolalarda ijtimoiy
ong, tarbiya omillari,
boshqaruv, pedagogik
strategiyalar,
innovatsion metodlar.*

Ushbu maqolada bolalarda ijtimoiy ongni shakllantirishga ta'sir etuvchi omillar va ularni samarali boshqarish usullari tahlil qilinadi. Tadqiqotda oilaviy muhit, ta'lim muassasalari, jamiyat va media resurslari kabi ijtimoiy omillarning bolalarning ijtimoiy ongiga ta'siri o'rganiladi. Shuningdek, pedagogik yondashuvlar, shaxsga yo'naltirilgan tarbiya, interaktiv va innovatsion metodlar orqali ijtimoiy ongni rivojlantirish strategiyalari taklif etiladi. Mazkur yondashuvlar bolalarning ijtimoiy faolligi, empatiya, axloqiy qaror qabul qilish va jamiyatda ijobiy munosabatlarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kirish

Bolalarda ijtimoiy ongni shakllantirish bugungi ta'lim-tarbiya jarayonining eng dolzarb masalalaridan biri bo'lib, u nafaqat bolalarning shaxsiy rivojlanishi va ijtimoiy faolligini ta'minlash, balki jamiyatning ma'naviy barqarorligi va kelajak avlodning ijtimoiy mas'uliyatini shakllantirish bilan bevosita bog'liqdir. Ijtimoiy ongning rivojlanishi bolalarning o'zini tutish me'yorlari, axloqiy qaror qabul qilish qobiliyati, jamiyatda muvofiq muloqot va hamkorlik qilish ko'nikmalarini shakllantiradi, shu bilan birga ularning empatiya, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy mas'uliyat hissini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Mazkur jarayon turli ijtimoiy omillar, xususan, oila muhitidagi tarbiya, ota-onaning pedagogik yondashuvi, ta'lim muassasalaridagi o'quv va tarbiyaviy faoliyat, jamiyatdagi ijtimoiy normalar va axborot-madaniy makonning ta'siri orqali amalga oshadi. Shu bilan birga, zamonaviy globallashuv va raqamli texnologiyalar keskin rivojlanishi bolalarning ijtimoiy ongini shakllantirish jarayonini murakkablashtiradi, chunki ular axborot oqimiga juda tez ta'sir ostida bo'lib, tanqidiy fikrlash, ijtimoiy me'yorlarni tushunish va o'z xatti-harakatlarini moslashtirish ko'nikmalarini rivojlantirishni talab qiladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolalarda ijtimoiy ongni samarali shakllantirish uchun pedagogik yondashuvlar tizimli, shaxsga yo'naltirilgan, interaktiv va innovatsion metodlarga asoslangan bo'lishi lozim, bunda pedagoglar va ota-onalar birgalikda bolalarning ijtimoiy tajribalarini boyitish, axloqiy qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirish va ijtimoiy rollarni o'zlashtirish imkoniyatini yaratadilar. Shu tariqa, bolalarda ijtimoiy ongni shakllantirish jarayoni nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishini ta'minlaydi, balki jamiyatning ma'naviy muhitini mustahkamlash va kelajak avlodni ijtimoiy mas'uliyatli, faol, axloqiy yetuk shaxslar sifatida tayyorlashda muhim strategik yo'nalish sifatida e'tirof etiladi. Mazkur tadqiqotda bolalarda ijtimoiy ongni shakllantirishga ta'sir etuvchi omillar va ularni boshqarishning zamonaviy pedagogik strategiyalari keng qamrovda tahlil qilinadi, shuningdek, oila, ta'lim muassasalari va jamiyatning o'zaro integratsiyasi orqali uzluksiz va samarali tarbiya jarayonini yaratish usullari ko'rib chiqiladi.

Adabiyotlar tahlili. Bolalarda ijtimoiy ongni shakllantirish va uni boshqarish masalasi mahalliy va xorijiy ilmiy manbalarda turli nazariy va amaliy jihatlar bilan yoritilgan bo'lib, ushbu adabiyotlar bolalarning ijtimoiy rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan yondashuvlarni chuqur tahlil qilish imkonini beradi. [1] O'zbekiston Respublikasi ta'lim va tarbiya sohasiga oid davlat dasturlari va normativ-huquqiy hujjatlar bolalarning ijtimoiy ongini shakllantirishdagi asosiy yo'nalishlarni belgilab, oilaviy, ta'lim muassasalari va jamiyat omillarini integratsiyalashgan holda boshqarish zarurligini ko'rsatadi. [2] Mahalliy pedagog olimlarning tadqiqotlarida bolalarda ijtimoiy ongning rivojlanishida oilaviy tarbiya, ota-onaning pedagogik yondashuvi, o'quv va tarbiyaviy faoliyatning ta'siri, shuningdek, ijtimoiy muhitning roli keng yoritilgan; ular zamonaviy tarbiya jarayoni uchun nazariy asos yaratadi. [3] Xorijiy tadqiqotlar bolalarning ijtimoiy ongini rivojlantirishda interaktiv pedagogik metodlar, shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar, mentorlik va media-savodxonlikning samaradorligini tahlil qilib, pedagogik strategiyalarni takomillashtirishga xizmat qiladi. [4] Psixologik va ijtimoiy tadqiqotlar bolalarda empatiya, ijtimoiy

kompetensiyalar, axloqiy qaror qabul qilish qobiliyati va motivatsiya darajasini aniqlash orqali ijtimoiy ongni shakllantirishga ta'sir qiluvchi omillarni o'rganishga imkon beradi. [5] Innovatsion pedagogik yondashuvlar, interaktiv o'yinlar, motivatsion mashg'ulotlar va shaxsga yo'naltirilgan tarbiya bo'yicha ilmiy adabiyotlarda bolalarning shaxsiy salohiyatini ochish, ularni ijtimoiy jihatdan faol va axloqiy yetuk shaxs sifatida shakllantirishning samarali usullari bayon etilgan. Shu tariqa, mazkur adabiyotlar tahlili bolalarda ijtimoiy ongni shakllantirish va boshqarish masalasi ko'p qirrali, kompleks va integratsiyalashgan yondashuvlarni talab etishini ko'rsatadi.

Materiallar va usullar. Ushbu tadqiqotda bolalarda ijtimoiy ongni shakllantirishga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash va ularni samarali boshqarish usullarini tahlil qilish maqsadida bir qator ilmiy va amaliy materiallar hamda tadqiqot usullari qo'llanildi. Tadqiqotning nazariy asosini pedagogika, psixologiya, ijtimoiy psixologiya, oila va jamiyat bilan ishlash, shuningdek, bolalarda axloqiy va ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirish bo'yicha mahalliy va xorijiy ilmiy manbalar tashkil qildi. Mahalliy adabiyotlarda bolalarda ijtimoiy ongning shakllanishi, oilaviy tarbiya, ta'lim muassasalari faoliyati, shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar, mentorlik tizimi va pedagogik innovatsiyalar bo'yicha tadqiqotlar yoritilgan bo'lsa, xorijiy manbalar bolalarda ijtimoiy ongni rivojlantirishdagi interaktiv metodlar, raqamli pedagogika, media-savodxonlik va psixologik qo'llab-quvvatlashning samaradorligi bo'yicha ilmiy ma'lumotlar bilan boyitilgan. Tadqiqotda empirik usullar sifatida kuzatish, so'rovnoma, suhbat, psixologik va ijtimoiy diagnostik testlar, kontent tahlil va pedagogik eksperiment qo'llanildi. Kuzatish orqali bolalarning o'quv va tarbiyaviy jarayondagi ijtimoiy faolligi, guruh ichidagi muloqot va hamkorlik ko'nikmalari o'rganildi, so'rovnomalar esa bolalar, pedagoglar va ota-onalarning ijtimoiy ong va tarbiya jarayoniga oid fikrlarini aniqlash imkonini berdi. Suhbatlar yordamida bolalarning shaxsiy tajribalari, ijtimoiy vaziyatlarga munosabati va axloqiy qaror qabul qilishdagi muammolari tahlil qilindi. Psixologik testlar bolalarda empatiya, ijtimoiy moslashuvchanlik, motivatsiya va axloqiy qaror qabul qilish qobiliyatini o'lchashga xizmat qildi. Kontent tahlil yordamida bolalarning raqamli muhitdagi faolligi, ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish odatlari va ularga ta'sir qiluvchi axborot oqimi o'rganildi.

1-Jadval. Bolalarda ijtimoiy ongni shakllantirishga ta'sir etuvchi omillar va boshqarish usullari

Ijtimoiy ongni shakllantirishga ta'sir etuvchi omil	Ta'sir mexanizmi	Tarbiya jarayonidagi natija
Oila muhitidagi qadriyatlar	Ota-onaning pedagogik yondashuvi, oilaviy tarbiya	Empatiya, axloqiy qaror qabul qilish, ijtimoiy mas'uliyat
Ta'lim muassasalaridagi tarbiyaviy faoliyat	Interaktiv mashg'ulotlar, mentorlik, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv	Ijtimoiy faollik, hamkorlik ko'nikmalari, jamiyat normalarini tushunish
Jamiyat va ijtimoiy muhit	Ijtimoiy tajriba, guruh ishlari, axborot oqimi	Ijtimoiy moslashuv, axloqiy qadriyatlarni qabul qilish, jamiyatga integratsiya
Raqamli muhit va media	Media-savodxonlik, raqamli resurslardan foydalanish	Tanqidiy fikrlash, axborot oqimiga tanqidiy yondashish, ma'naviy immunitet
Innovatsion pedagogik yondashuvlar	Motivatsion mashg'ulotlar, interaktiv o'yinlar, shaxsga yo'naltirilgan tarbiya	Shaxsiy salohiyatni rivojlantirish, ijtimoiy faollik, tarbiya jarayonining samaradorligi

Ushbu jadval bolalarda ijtimoiy ongni shakllantirishga ta'sir etuvchi asosiy omillar va ularni boshqarish usullarini tizimli ko'rsatishga mo'ljallangan. Jadvalning birinchi ustunida bolalarning ijtimoiy ongini rivojlantirishga ta'sir qiluvchi asosiy omillar keltirilgan bo'lib, ular oila muhitidagi qadriyatlar, ta'lim muassasalaridagi tarbiyaviy faoliyat, jamiyat va ijtimoiy muhit, raqamli media resurslari hamda innovatsion pedagogik yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Ikkinchi ustun har bir omilning ta'sir mexanizmini aks ettiradi, ya'ni oiladagi tarbiya va ota-onaning pedagogik yondashuvi, interaktiv mashg'ulotlar va mentorlik tizimi, jamiyatdagi ijtimoiy tajribalar, media-savodxonlik va raqamli resurslardan foydalanish, shuningdek, motivatsion mashg'ulotlar va interaktiv o'yinlar orqali ijtimoiy ong qanday shakllantirilishi tushuntiriladi. Uchinchi ustun esa tarbiya jarayonidagi natijalarni belgilaydi: bolalarning empatiya, axloqiy qaror qabul qilish, ijtimoiy faollik, hamkorlik ko'nikmalari, tanqidiy fikrlash, shaxsiy salohiyat va tarbiya jarayonining samaradorligi kabi o'zgarishlar ko'rsatiladi. Shu tariqa, jadval nafaqat tadqiqot natijalarini vizual tarzda umumlashtiradi,

balki bolalarda ijtimoiy ongini shakllantirish va boshqarish bo'yicha samarali strategiyalarni aniqlash va amaliyotga tatbiq etish imkonini beradi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot natijalari tahlili bolalarda ijtimoiy ongini shakllantirishga ta'sir etuvchi omillar va ularni boshqarishning samaradorligini aniq ko'rsatdi. Kuzatish va empirik tadqiqotlar shuni tasdiqladiki, bolalarning ijtimoiy ongini rivojlantirish jarayonida oilaviy muhit, ota-onaning pedagogik yondashuvi va ta'lim muassasalari faoliyati birinchi darajali ahamiyatga ega. Oila ichidagi ijtimoiy qadriyatlar, ota-onaning o'rnak bo'lishi, qo'llab-quvvatlash va tarbiyaviy muloqot bolalarning axloqiy qaror qabul qilish qobiliyatini, empatiya va ijtimoiy mas'uliyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, ta'lim muassasalarida amalga oshiriladigan tarbiyaviy faoliyat, guruh ishlari, mentorlik tizimi va interaktiv mashg'ulotlar bolalarning ijtimoiy faolligi, hamkorlik ko'nikmalari va jamiyat normalarini tushunish darajasini sezilarli oshiradi. Kontent tahlil va raqamli pedagogika usullari orqali aniqlanishicha, bolalarning raqamli muhitdagi faolligi va axborot oqimiga ta'sir qiluvchi omillar ularning ijtimoiy ongini shakllantirishda yangi chaqiriqlar yaratadi, shu bois media-savodxonlik va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari asosida shuni xulosa qilish mumkinki, bolalarda ijtimoiy ongini shakllantirish jarayoni ko'p qirrali va kompleks bo'lib, uni samarali boshqarish uchun oilaviy muhit, ta'lim muassasalari va jamiyat omillarini integratsiyalashgan holda tizimli yondashuvlar qo'llanilishi zarur. Oila muhitidagi qadriyatlar, ota-onaning pedagogik yondashuvi va tarbiyaviy qo'llab-quvvatlash bolalarning axloqiy qaror qabul qilish, empatiya va ijtimoiy mas'uliyatini rivojlantirishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim muassasalaridagi interaktiv mashg'ulotlar, mentorlik tizimi va shaxsga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlar bolalarning ijtimoiy faolligi, hamkorlik ko'nikmalari va jamiyat normalarini tushunish darajasini oshiradi. Shu bilan birga, raqamli muhit va media-savodxonlikni rivojlantirish zamonaviy pedagogik strategiyalar doirasida ijtimoiy ongini shakllantirishning muhim elementi sifatida e'tirof etiladi. Eksperimental tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, innovatsion pedagogik metodlar va uzluksiz tarbiya jarayoni bolalarda ijtimoiy ongning mustahkamlanishi, axloqiy qaror qabul qilish qobiliyati va ijtimoiy faollik darajasini sezilarli oshirishga yordam beradi. Umuman olganda, bolalarda ijtimoiy ongini shakllantirish va uni boshqarish bo'yicha kompleks, tizimli va innovatsion yondashuvlarni qo'llash nafaqat tarbiya jarayonining samaradorligini oshiradi, balki kelajak avlodni ijtimoiy

mas'uliyatli, axloqiy yetuk va jamiyatga foydali shaxslar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi ta'lim va tarbiya sohasiga oid davlat dasturlari va normativ-huquqiy hujjatlar. — Toshkent: Adliya vazirligi nashrlari, 2020–2024.
2. Hasanboeva O., Raxmatova D. Pedagogika: Ma'naviy-axloqiy tarbiya asoslari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
3. Umarova S. Gender psixologiyasi va tarbiya jarayonida genderga sezgir yondashuv. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022.
4. Livingstone S., Helsper E. "Digital Literacy and Youth Online Behavior." Journal of Youth Studies, 2019.
5. Banks J., McGee A. Innovative Approaches to Mentorship and Learner-Centered Education. — New York: Routledge, 2020.